

บทที่ 5

ลักษณะของเกษตรกรแบ่งตามนิเวศเกษตร

ในบทนี้กล่าวถึงการแบ่งประเภทเกษตรกรตามนิเวศเกษตร ประกอบด้วยเกษตรกรในพื้นที่เกษตรเขตน้ำฝนและเขตชลประทาน และได้อธิบายถึงข้อมูลทั่วไป การถือครองที่ดิน สิ้นเชื้อและภาวะหนี้สิน รายได้ในครัวเรือน ข้อจำกัดในครัวเรือน ระดับการลงทุนและระดับการขาดทุนที่ยอมรับได้ ระบบการปลูกพืชของเกษตรกรตามหัวข้อดังกล่าวไว้เป็นลำดับดังต่อไปนี้

5.1 ข้อมูลทั่วไป

ข้อมูลทั่วไปที่จะกล่าวถึงประกอบด้วยอายุของหัวหน้าครัวเรือน ระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน ลักษณะการถือครองที่ดินและขนาดการถือครองที่ดิน จากการศึกษาอายุของหัวหน้าครัวเรือนที่มีเขตนิเวศเกษตรแตกต่างกัน พบว่าอายุของหัวหน้าครัวเรือนในเขตชลประทานและเขตน้ำฝนไม่มีความแตกต่างกัน ในตารางที่ 5.1 อายุของหัวหน้าครัวเรือนในเขตชลประทานอยู่ในช่วง 41-55 ปี คิดเป็นร้อยละ 63.2 อายุของหัวหน้าครัวเรือนที่สูงกว่า 55 ปีคิดเป็นร้อยละ 28.9 และอายุของหัวหน้าครัวเรือนอยู่ในช่วง 26-40 ปี คิดเป็นร้อยละ 7.0 ของเกษตรกรในเขตชลประทาน ในเขตน้ำฝนพบว่าอายุของหัวหน้าครัวเรือนอยู่ในช่วง 41-55 ปี คิดเป็นร้อยละ 51.3 อายุของหัวหน้าครัวเรือนที่สูงกว่า 55 ปี คิดเป็นร้อยละ 35.9 และอายุของหัวหน้าครัวเรือนอยู่ในช่วง 26-40 ปี คิดเป็นร้อยละ 12.8 ของเกษตรกรในเขตน้ำฝน จากทั้งสองนิเวศเกษตรพบว่า อายุของหัวหน้าครัวเรือนส่วนใหญ่สูงกว่า 41 ปีขึ้นไป แสดงว่าแรงงานเกษตรวัยหนุ่มสาวและวัยทำงานจะออกไปทำงานนอกภาคการเกษตรเป็นส่วนใหญ่

ตารางที่ 5.1 อายุหัวหน้าครัวเรือนในเขตชลประทานและเขตน้าฝน

อายุ	เขตชลประทาน	เขตน้าฝน
	(n=114)	(n=39)
	ร้อยละ	
ต่ำกว่า 25 ปี	0.9	0.0
26-40 ปี	7.0	12.8
41-55 ปี	63.2	51.3
สูงกว่า 55 ปี	28.9	35.9
รวม	100.0	100.0

เมื่อพิจารณาระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือนในเขตชลประทานและเขตน้าฝน จากตารางที่ 5.2 พบว่าไม่มีความแตกต่างกันของเกษตรกรทั้งสองกลุ่ม ระดับการศึกษาส่วนใหญ่ของหัวหน้าครัวเรือน คือ ป.4 ซึ่งเป็นการศึกษาขั้นต่ำที่ทางภาครัฐกำหนดไว้ในอดีต และด้วยข้อจำกัดหลายอย่างทำให้ระดับการศึกษาของเกษตรกรส่วนใหญ่จำกัดอยู่แค่นั้น ในเขตชลประทานเกษตรกรที่จบการศึกษาในระดับชั้น ป.4 คิดเป็นร้อยละ 79.8 และ ในเขตน้าฝน คิดเป็นร้อยละ 76.9 ของเกษตรกรทั้งหมดในพื้นที่ นอกจากนี้ในตารางที่ 5.2 ยังพบว่าสัดส่วนของเกษตรกรที่ไม่ได้รับการศึกษามีสัดส่วนที่ต่ำมากๆ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าภาครัฐได้เล็งเห็นความสำคัญของการศึกษาและได้มีนโยบายและมาตรการต่างๆ เพื่อให้เกษตรกรสามารถเข้าถึงระบบการศึกษาได้ดีขึ้น

ตารางที่ 5.2 ระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือนในเขตชลประทานและเขตน้าฝน

การศึกษา	เขตชลประทาน	เขตน้าฝน
	(n=114)	(n=39)
	ร้อยละ	
ไม่ได้เรียนหนังสือ	0.9	7.7
ป.2	2.6	2.6
ป.4	79.8	76.9
ป.6	3.5	10.3
ม.3	7.9	0.0
ม.6/ปวช.	3.5	2.6
ป.7	1.8	0.0
รวม	100.0	100.0

ครัวเรือนเกษตรกรในปัจจุบันได้มีขนาดเล็กลง มีลักษณะเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น จึงทำให้ครัวเรือนเกษตรกรส่วนใหญ่ต้องประสบกับปัญหาขาดแคลนแรงงาน จากตารางที่ 5.3 พบว่าในเขตชลประทานจำนวนแรงงานในครัวเรือนส่วนใหญ่มีน้อยกว่า 3 คนต่อครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 75.4 ของเกษตรกรทั้งหมดในเขตชลประทาน ในขณะที่ในเขตน้าฝนจำนวนแรงงานในครัวเรือนส่วนใหญ่ อยู่ในช่วง 3-5 คนต่อครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 59.0 ของเกษตรกรทั้งหมดในเขตน้าฝนนั้นแสดงให้เห็นว่าในเขตชลประทาน ซึ่งมีการผลิตพืชที่เข้มข้นกว่าน่าจะมีการใช้แรงงานในการผลิตมากกว่า แต่เมื่อแรงงานในครัวเรือนไม่เพียงพอครัวเรือนส่วนใหญ่จึงได้มีการใช้เครื่องจักรกลมาช่วยในการผลิตเพื่อทดแทนแรงงานคน ส่วนในเขตน้าฝนการผลิตพืชทำได้ไม่ดีนัก โอกาสขาดทุนมีสูงมากเนื่องจากต้องพึ่งพาสภาพดินฟ้าอากาศที่ไม่มีความแน่นอนและเกษตรกรไม่สามารถคาดการณ์ล่วงหน้าได้ ทำให้เกษตรกรไม่มีทางเลือกมากนัก ทำให้เกษตรกรไม่กล้าเสี่ยงที่จะใช้เทคโนโลยีใหม่ๆ ดังนั้นแรงงานในครัวเรือนและแรงงานแลกเปลี่ยนจึงยังคงเป็นที่นิยมของเกษตรกรในเขตน้าฝนเนื่องจากช่วยเกษตรกรลดต้นทุนที่เป็นเงินสดได้ แต่ละครัวเรือนจึงจำเป็นต้องมีแรงงานในครัวเรือนค่อนข้างมาก

ตารางที่ 5.3 จำนวนแรงงานในครัวเรือนของเกษตรกรในเขตชลประทานและเขตน้่าฝน

จำนวนแรงงานในครัวเรือน	เขตชลประทาน	เขตน้่าฝน
	(n=114)	(n=39)
	ร้อยละ	
น้อยกว่า 3 คน	75.4	30.8
3-5 คน	24.6	59.0
มากกว่า 5 คน	0.0	10.3
รวม	100.0	100.0

5.2 การถือครองที่ดินและขนาดของที่ดินทำกิน

จากผลการศึกษาพบว่าเกษตรกรหนึ่งรายสามารถมีที่ดินทำกินได้มากกว่าหนึ่งแปลง และในแต่ละแปลงอาจมีลักษณะการถือครองที่แตกต่างกันไป ดังนั้นการแสดงการถือครองที่ดินของเกษตรกรในพื้นที่ศึกษาในตารางที่ 5.4 จะทำให้ผลรวมของร้อยละอาจมีค่าเกิน 100 ได้ พบว่าลักษณะการถือครองที่ดินส่วนใหญ่จะเป็นแบบเช่า คิดเป็น ร้อยละ 70.2 ของเกษตรกรในเขตชลประทาน เกษตรกรพื้นที่นี้ส่วนใหญ่มีการผลิตพืชอย่างเข้มข้นเนื่องจากความอุดมสมบูรณ์ของแหล่งน้ำสำหรับการเกษตร ทำให้ครัวเรือนเกษตรกรมีความต้องการใช้ที่ดินทางการเกษตรสูงตามไปด้วย เกษตรกรจึงเช่าที่ดินเพื่อจะได้ปลูกพืชได้มากขึ้น โดยหวังว่าผลตอบแทนที่ได้จากการผลิตพืชปริมาณมากเมื่อหักค่าเช่าแล้วจะทำให้ครัวเรือนมีรายได้จากการเกษตรที่เพิ่มมากขึ้น และเนื่องจากค่าเช่าส่วนใหญ่ที่เกษตรกรสามารถจ่ายเป็นผลผลิตไม่ใช่เงินสด จึงทำให้เกษตรกรคิดว่าตนมีความสามารถในการชำระค่าเช่าได้ เกษตรกรส่วนใหญ่จึงตัดสินใจเช่าพื้นที่ทางการเกษตรเพิ่มขึ้น เพื่อเพิ่มกำลังการผลิตให้แก่ครัวเรือน และมีเกษตรกรบางส่วนที่ต้องเช่าที่ดินทำกินเพราะว่าได้ขายที่ดินของตนเองให้กับนายทุนเพื่อนำเงินมาใช้จ่ายในครัวเรือนเนื่องจากในเขตชลประทานมีการแพร่ขยายของชุมชนเมืองเข้าไปมากกว่าในเขตน้่าฝน จึงมีนักลงทุนมาจ้่านซื้อที่ดินเพื่อทำเป็นหมู่บ้านจัดสรร รายได้จากการขายที่ดินมากพอที่จะทำให้เกษตรกรตัดสินใจขายที่ดิน ในเกษตรกรบางรายมีการนำโฉนดที่ดินไปค้ำประกันเงินกู้แล้วไม่สามารถหาเงินมาชำระคืนได้ตามกำหนดที่ดินจึงหลุดจ้่านองไป สอดคล้องกับผลการศึกษาจากตารางที่ 5.4 ที่พบว่ามีเกษตรกรร้อยละ 43.0 ของเกษตรกรในเขตชลประทานที่ไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง

ในขณะที่ลักษณะการถือครองที่ดินในเขตน้่าฝนส่วนใหญ่เกษตรกรจะเป็นเจ้าของที่ดินเอง คิดเป็นร้อยละ 84.6 ของเกษตรกรในเขตน้่าฝน และมีสัดส่วนของเกษตรกรที่ไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเองค่อนข้างน้อย คิดเป็นร้อยละ 15.4 ของเกษตรกรในเขตน้่าฝน (ตารางที่ 5.4) จาก

การศึกษายังพบอีกว่ามีเกษตรกรในเขตน้ำฝนร้อยละ 56.4 ที่บุกรุกพื้นที่รกร้างหรือพื้นที่ป่าไม้เพื่อเข้าครอบครองและทำการเพาะปลูกพืชเพื่อหวังว่าจะเป็นทางหนึ่งที่จะช่วยเพิ่มรายได้ให้แก่ครัวเรือนถ้าหากสภาพดินฟ้าอากาศปีนั้นดี เกษตรกรส่วนใหญ่ในพื้นที่นี้จะไม่ยอมเสียเงินเพื่อจ่ายค่าเช่าที่ดิน เนื่องจากความไม่แน่นอนของสภาพดินฟ้าอากาศ ความไม่แน่นอนของผลผลิต และความไม่แน่นอนของรายได้จึงทำให้เกษตรกรไม่มีแรงจูงใจที่จะลงทุนเพิ่มขึ้น เกษตรกรจึงเลือกปลูกข้าวไว้เพื่อบริโภคในครัวเรือนในฤดูฝน และออกไปทำงานนอกฟาร์มในฤดูแล้ง ในบางพื้นที่ที่แล้งจัดทำให้เกษตรกรในพื้นที่นี้ทิ้งร้างที่ดินของตนเองเพราะคิดว่าทำการเพาะปลูกไปก็คงจะไม่ได้ผลผลิต คิดเป็นร้อยละ 7.7

ตารางที่ 5.4 ลักษณะการถือครองที่ดินของเกษตรกรในเขตชลประทานและเขตน้ำฝน

ลักษณะการถือครองที่ดิน	เขตชลประทาน	เขตน้ำฝน
	(n=114)	(n=39)
	ร้อยละ	
ไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง	43.0	15.4
เจ้าของ	57.0	84.6
เช่า	70.2	10.3
ทำฟรี	7.0	56.4
ให้เช่า	1.8	0.0
ทิ้งว่าง	1.8	7.7

หมายเหตุ: เนื่องจากเกษตรกรหนึ่งรายสามารถมีที่ดินมากกว่าหนึ่งแปลง และในแต่ละแปลงอาจจะมีลักษณะการถือครองที่ดินที่แตกต่างกันไป ดังนั้นจึงทำให้สัดส่วนรวมเกิน 100

ในตารางที่ 5.5 พบว่าเกษตรกรในเขตชลประทานมีขนาดการถือครองที่ดินเฉลี่ย 9.6 ไร่ต่อครัวเรือน เกษตรกรร้อยละ 37.7 มีขนาดการถือครองที่ดินอยู่ในช่วง 5-10 ไร่ และเกษตรกรร้อยละ 28.1 และ ร้อยละ 26.3 มีขนาดการถือครองที่ดินในช่วง 10.1-20 ไร่ และ 1-5 ไร่ตามลำดับ นอกจากนี้ยังพบว่าเกษตรกรร้อยละ 7 มีขนาดการถือครองที่ดินมากกว่า 20 ไร่ จากผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่าเกษตรกรในเขตชลประทานมีขนาดการถือครองที่ดินที่ค่อนข้างมีความหลากหลาย จากตารางที่ 5.5 พบว่าขนาดการถือครองที่ดินเฉลี่ยของเกษตรกรในเขตน้ำฝนเกษตรกรเท่ากับ 8.4 ไร่ต่อครัวเรือนซึ่งไม่มีความแตกต่างจากขนาดการถือครองที่ดินเฉลี่ยในเขตชลประทานมากนัก เกษตรกรส่วนใหญ่ร้อยละ 53.8 มีขนาดการถือครองที่ดินในช่วง 5-10 ไร่ รองลงมาร้อยละ 25.6 มีขนาดการถือครองที่ดินในช่วง 1-5 ไร่ (ตารางที่ 5.5) แสดงให้เห็นว่าเกษตรกรในเขตน้ำฝนส่วนมากก็มีขนาดการถือครองที่ดินน้อยกว่า 10 ไร่ นอกจากนี้ยังพบว่าสัดส่วนของเกษตรกรที่ไม่มีที่ดินทำ

กินเป็นของตนเองในเขตน้ำฝนค่อนข้างต่ำ คิดเป็นร้อยละ 15.4 (ตารางที่ 5.4) ที่เป็นเช่นนี้อาจจะเนื่องมาจากเกษตรกรในเขตน้ำฝนมีทางเลือกน้อยกว่าเกษตรกรในเขตชลประทาน ดังนั้นจึงต้องจำเป็นวางแผนและรักษาที่ดินทำกินเอาไว้เพื่อปลูกข้าวบริโภคในครัวเรือน เพื่อความอยู่รอดของตนเองและสมาชิกในครัวเรือนภายใต้สถานะที่มีความเสี่ยงในด้านต่างๆ เพราะไม่ว่าจะเกิดอะไรขึ้นอย่างน้อยก็มียาอาหารสำหรับเลี้ยงปากเลี้ยงท้องสมาชิกในครัวเรือน

ตารางที่ 5.5 ขนาดการถือครองที่ดินของเกษตรกรในเขตชลประทานและเขตน้ำฝน

ขนาดการถือครองที่ดิน	เขตชลประทาน	เขตน้ำฝน
	(n=114)	(n=39)
	ร้อยละ	
น้อยกว่า 1 ไร่	0.9	0.0
1-5 ไร่	26.3	25.6
5-10 ไร่	37.7	53.8
10.01-20 ไร่	28.1	15.4
มากกว่า 20 ไร่	7.0	5.1
รวม	100.0	100.0
ค่าเฉลี่ย	9.6	8.4

5.3 สิ้นเชื่อและภาวะหนี้สิน

ในตารางที่ 5.6 พบว่าไม่ว่าจะเป็นเกษตรกรที่อยู่ในเขตชลประทานหรือเขตน้ำฝน เกษตรกรทั้งหมดสามารถเข้าถึงและกู้ยืมเงินลงทุนจากสถาบันการเงินในระบบได้ ทั้งนี้อาจจะเนื่องมาจากนโยบาย การสนับสนุนและความช่วยเหลือจากภาครัฐ เช่น โครงการกองทุนหมู่บ้าน ทำให้เกษตรกรสามารถเข้าถึงแหล่งกู้ยืมเงินในระบบได้ง่ายขึ้น ความสามารถในการเข้าถึงเงินกู้ของเกษตรกรแต่ละรายก็มีข้อจำกัด ในบางครั้งขีดความสามารถในการอนุมัติปล่อยเงินกู้ก็ไม่เพียงพอต่อปริมาณเกษตรกรที่ต้องการเงินกู้ บางครั้งขั้นตอนการอนุมัติเงินกู้ก็ล่าช้าไม่ทันต่อช่วงเวลาที่เกษตรกรต้องการใช้ จึงทำให้เกษตรกรบางส่วนต้องหันไปพึ่งพาแหล่งกู้ยืมนอกระบบ ในเขตชลประทานคิดเป็นร้อยละ 21.1 และในเขตน้ำฝนร้อยละ 30.8 ดังแสดงในตารางที่ 5.6

ตารางที่ 5.6 ประเภทสินเชื่อของเกษตรกรในเขตชลประทานและเขตน้าฝน

ประเภทสินเชื่อ	เขตชลประทาน	เขตน้าฝน
	(n=114)	(n=39)
	ร้อยละ	
สินเชื่อในระบบ	100.0	100.0
สินเชื่อนอกระบบ	21.1	30.8

แหล่งกู้ยืมสินเชื่อในระบบของเกษตรกรในเขตชลประทานได้แก่ ธกส. กองทุนหมู่บ้าน สหกรณ์การเกษตร โครงการ กขคจ. กลุ่มออมทรัพย์สัจจะ กองทุนแม่บ้าน กลุ่มผู้เลี้ยงวัว ธนาคารข้าว กองทุน CGF กลุ่มผู้ปลูกมันฝรั่ง สหกรณ์ชลประทาน ธนาคารพาณิชย์ กลุ่มปุ๋ย สหกรณ์ออมทรัพย์ เครดิตยูเนียน โดยที่สัดส่วนการกู้ยืมจากธกส. มีสัดส่วนมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 49.1 รองลงมาได้แก่ กองทุนหมู่บ้านคิดเป็นร้อยละ 40.4 และสหกรณ์การเกษตรคิดเป็นร้อยละ 35.0 ดังแสดงในตารางที่ 5.7 ในขณะที่แหล่งกู้ยืมสินเชื่อในระบบของเกษตรกรในเขตน้าฝน ได้แก่ ธกส. กองทุนหมู่บ้าน โครงการกขคจ. กลุ่มออมทรัพย์สัจจะ กองทุนแม่บ้าน และกองทุน CGF โดยที่แหล่งกู้ยืมจากธกส. มีสัดส่วนมากที่สุดเช่นเดียวกับในเขตชลประทาน คิดเป็นร้อยละ 84.6 ของเกษตรกรในเขตน้าฝน รองลงมาได้แก่ กองทุนหมู่บ้านคิดเป็นร้อยละ 51.3 (ตารางที่ 5.7) แต่กลับไม่มีสัดส่วนการกู้ยืมจากสหกรณ์การเกษตรเลย เนื่องจากเกษตรกรส่วนใหญ่ในเขตน้าฝนเป็นสมาชิกของ ธกส.แล้ว เกษตรกรที่เป็นสมาชิก ธกส. ไม่สามารถที่จะเป็นสมาชิกของสหกรณ์การเกษตรได้อีก

จากผลการศึกษาจะเห็นว่าแหล่งสินเชื่อในเขตชลประทานจะมีความหลากหลายกว่าแหล่งสินเชื่อในเขตน้าฝน เนื่องจากในเขตชลประทานมีการผลิตพืชอย่างเข้มข้น มีความต้องการเงินลงทุนในการผลิตมากกว่า มีโอกาสในการสร้างรายได้ดีกว่าจึงมีความน่าเชื่อถือว่าจะสามารถชำระคืนได้ตามกำหนด ปัจจัยเหล่านี้จึงทำให้มีการรวมกลุ่มกันขึ้นภายในชุมชนเพื่อที่จะช่วยเหลือเพื่อนสมาชิกที่ทำการผลิตในกลุ่มเดียวกัน และที่เห็นได้ชัดอีกอย่างหนึ่งก็คือ สัดส่วนของแหล่งกู้ยืมเงินจากธนาคารพาณิชย์มีสัดส่วนที่น้อยมาก ในเขตชลประทานมีเพียงร้อยละ 3.5 และในเขตน้าฝนไม่มีเลย ทั้งนี้เนื่องมาจากเกษตรกรไม่มีหลักทรัพย์ค้ำประกันที่เพียงพอ และอาชีพเกษตรกรก็ยังคงขาดความน่าเชื่อถือเนื่องจากรายได้ที่ไม่แน่นอน

ตารางที่ 5.7 แหล่งสินเชื่อในระบบของเกษตรกรในเขตชลประทานและเขตน้าฝน

แหล่งสินเชื่อในระบบ	เขตชลประทาน	เขตน้าฝน
	(n=114)	(n=39)
	ร้อยละ	
ธกส.	49.1	84.6
กองทุนหมู่บ้าน	40.4	51.3
สหกรณ์การเกษตร	35.0	0.0
โครงการ กขคจ.	7.0	2.6
กลุ่มออมทรัพย์สัจจะ	7.0	2.6
กองทุนแม่บ้าน	6.1	2.6
กลุ่มผู้เลี้ยงวัว	4.4	0.0
ธนาคารข้าว	4.4	0.0
กองทุน CGF	2.6	2.6
กลุ่มผู้ปลูกมันฝรั่ง	3.5	0.0
สหกรณ์ชลประทาน	3.5	0.0
ธนาคารพาณิชย์	3.5	0.0
กลุ่มป้วย	3.5	0.0
สหกรณ์ออมทรัพย์	2.6	0.0
เครดิตยูเนียน	2.6	0.0

หมายเหตุ: เนื่องจากเกษตรกรหนึ่งรายสามารถกู้ยืมได้มากกว่าหนึ่งแห่ง ดังนั้นจึงทำให้สัดส่วนรวมเกิน 100

แหล่งสินเชื่อในระบบของเกษตรกรไม่ค่อยมีความหลากหลายมากนัก ในเขตชลประทาน ได้แก่ ธกส. เพื่อนบ้าน นายทุน และร้านค้า คิดเป็นร้อยละ 15.8 3.5 1.8 และ 0.9 ตามลำดับ ส่วนในเขตน้าฝน ได้แก่ ธกส. เพื่อนบ้าน และนายทุน คิดเป็นร้อยละ 15.4 10.3 และ 5.1 ตามลำดับ ดังแสดงในตารางที่ 5.8 แหล่งสินเชื่อในระบบส่วนใหญ่ของทั้งสองพื้นที่ ได้แก่ ธกส. เนื่องจากความสัมพันธ์ส่วนตัว และในบางครั้งก็มีการกู้ยืมโดยไม่เสียดอกเบี้ยจึงมีสัดส่วนที่ค่อนข้างสูง ในขณะที่แหล่งอื่นๆ มีสัดส่วนที่ค่อนข้างน้อยกว่า เนื่องจากเกษตรกรไม่ยอากกู้เพราะดอกเบี้ยสูงกว่าดอกเบี้ยในระบบมาก และเกษตรกรกลัวว่าจะไม่สามารถหาเงินมาชำระคืนได้ตามกำหนด จึงไม่ค่อยเสี่ยงกู้ยืมในระบบมากนัก

ตารางที่ 5.8 ประเภทแหล่งสินเชื่อระบบของเกษตรกรในเขตชลประทานและเขตนํ้าฝน

แหล่งสินเชื่อระบบ	เขตชลประทาน	เขตนํ้าฝน
	(n=114)	(n=39)
	ร้อยละ	
ญาติ	15.8	15.4
เพื่อนบ้าน	3.5	10.3
นายทุน	1.8	5.1
ร้านค้า	0.9	0.0

วัตถุประสงค์ในการกู้ยืมส่วนใหญ่ของเกษตรกรทั้งสองพื้นที่เหมือนกัน คือกู้ยืมเพื่อนำไปลงทุนในการเกษตร ในเขตชลประทานคิดเป็น ร้อยละ 67.5 ในขณะที่เขตนํ้าฝนคิดเป็นร้อยละ 100.0 ดังแสดงในตารางที่ 5.9 จากตารางสามารถเห็นได้ว่าเกษตรกรในเขตนํ้าฝนมีการนำเงินกู้ไปใช้ผิดวัตถุประสงค์ในสัดส่วนที่สูงกว่าในเขตชลประทาน ซึ่งมีถึงร้อยละ 35.9 ในขณะที่เกษตรกรในเขตชลประทานมีการนำเงินกู้ไปใช้ผิดวัตถุประสงค์ ร้อยละ 18.4

ตารางที่ 5.9 วัตถุประสงค์ในการกู้ยืมเงินของเกษตรกรในเขตชลประทานและเขตนํ้าฝน

วัตถุประสงค์ในการกู้ยืม	เขตชลประทาน	เขตนํ้าฝน
	(n=114)	(n=39)
	ร้อยละ	
กู้เพื่อลงทุนในการเกษตร	67.5	100.0
กู้เพื่อลงทุนนอกเกษตร	2.6	0.0
กู้เพื่อใช้จ่ายในครัวเรือน	18.4	35.9

จากตารางที่ 5.10 พบว่า เกษตรกรในเขตนํ้าฝนส่วนใหญ่ร้อยละ 48.7 มีหนี้สินอยู่ในช่วง 100,000-500,000 บาท และมีเกษตรกรร้อยละ 43.6 มีหนี้สินอยู่ในช่วง 10,000-99,999 บาท ในขณะที่เกษตรกรในเขตชลประทานส่วนใหญ่มีหนี้สินอยู่ในช่วง 10,000-99,999 บาท คิดเป็นร้อยละ 50.0 ดังแสดงในตารางที่ 5.10 จากการศึกษาพบว่าในเขตนํ้าฝนครัวเรือนเกษตรกรมีหนี้สินเฉลี่ย 159,887 บาทต่อครัวเรือน และในเขตชลประทานครัวเรือนเกษตรกรมีหนี้สินเฉลี่ย 71,031 บาท/ครัวเรือน จะเห็นได้ว่าเกษตรกรในเขตนํ้าฝนมีหนี้สินมากกว่าเกษตรกรในเขตชลประทาน เนื่องจากความเสี่ยงในการผลิตที่เกษตรกรในเขตนํ้าฝนเผชิญอยู่ อาจจะมีผลกระทบในการสามารถชำระคืนเงินกู้ยืมตามกำหนด นอกจากนี้ยังพบว่าเกษตรกรในเขตนํ้าฝนบางส่วนมีการเปลี่ยนที่นาไปเป็นพื้นที่ปลูกกล้วย เพื่อทำการผลิตลำไยนอกฤดูกาลด้วยสารโพแทสเซียมคลอไรด์ ซึ่งสามารถสร้างรายได้ให้

เกษตรกรได้ค่อนข้างสูงแต่ก็มีการลงทุนที่สูงมาก ดังนั้นเมื่อผลผลิตและราคาไม่เป็นไปตามความคาดหมายจึงทำให้เกษตรกรต้องเผชิญกับภาวะขาดทุนเป็นเงินที่ค่อนข้างสูงและยังทำให้เกษตรกรมีปัญหานี้ติดตามมาอีกด้วย

ตารางที่ 5.10 ภาวะหนี้สินของเกษตรกรในเขตชลประทานและเขตน้ำฝน

หนี้สิน (บาท/ครัวเรือน)	เขตชลประทาน (n=114)		เขตน้ำฝน (n=39)
	ร้อยละ		
0	18.4		2.6
1 - 9,999	13.2		2.6
10,000 - 99,999	50.0		43.6
100,000 - 500,000	17.5		48.7
มากกว่า 500,000	0.9		2.6
รวม	100.0		100.0
ค่าเฉลี่ย (บาท/ครัวเรือน)	71,031		159,887

5.4 รายได้ในครัวเรือน

รายได้ในครัวเรือนในการศึกษานี้ได้แบ่งออกเป็นสองส่วนคือรายได้ในฟาร์มและรายได้นอกฟาร์ม รายได้ในฟาร์มนั้นเป็นมูลค่าที่เกิดจากรายได้จากการนำผลผลิตภายในฟาร์มไปขายที่ตลาดหักด้วยต้นทุนที่เกิดขึ้นทั้งหมดรวมกับมูลค่าของผลผลิตที่เกษตรกรนำไปบริโภคในครัวเรือน เหตุผลที่ผู้วิจัยนำมูลค่าของผลผลิตที่เกษตรกรนำไปบริโภคในครัวเรือนเข้าไปในรายได้ในฟาร์มด้วย เนื่องจากหากเกษตรกรไม่ได้ผลิตเองเกษตรกรก็ต้องไปซื้อมาจากตลาด ดังนั้นจึงถือว่าเป็นรายได้ส่วนหนึ่งที่ถูกเกษตรกรใช้ไปแล้วนั่นเอง จากการศึกษาพบว่าเกษตรกรในเขตชลประทานมีการกระจายรายได้ค่อนข้างดี เกษตรกรที่มีรายได้ในฟาร์มอยู่ในช่วง 10,000-24,999 บาท/ปี 25,000-49,999 บาท/ปี และ 50,000-100,000 บาท/ปีมีสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน คิดเป็นร้อยละ 28.9 25.4 และ 18.4 ตามลำดับ เกษตรกรในเขตชลประทานมีรายได้เฉลี่ย 31,074 บาทต่อปีต่อครัวเรือน (ตารางที่ 5.11) รายได้ในฟาร์มของเกษตรกรในเขตน้มาจากการผลิตพืชไร่และพืชผักที่ทำให้เกษตรกรในเขตชลประทานมีโอกาสที่จะได้รับผลตอบแทนจากการผลิตพืชสูงและมีโอกาสขาดทุนสูงมากด้วยเช่นกัน ดังนั้นจึงทำให้ค่าเฉลี่ยของรายได้ในฟาร์มไม่สูงมากนัก ในขณะที่เกษตรกรในเขตน้ฝนส่วนใหญ่มีรายได้ในฟาร์มอยู่ในช่วง 25,000-49,999 บาท/ปี และ 50,000-100,000 บาท/ปี คิดเป็นร้อยละ 28.2 และ 23.1 ตามลำดับ และมีรายได้เฉลี่ย 31,053 บาทต่อปีต่อครัวเรือน (ตารางที่ 5.11) ซึ่งไม่สูง

มากนัก เกษตรกรในเขตน้ำฝนมีข้อจำกัดในเรื่องแหล่งน้ำสำหรับการเพาะปลูกดังนั้นความเข้มข้นในการปลูกพืชในนาข้าวจึงมีค่อนข้างต่ำ แต่รายได้รายได้ในฟาร์มของเกษตรกรในเขตน้ำฝนส่วนใหญ่มาจากการปลูกไม้ผล และการเลี้ยงสัตว์ ซึ่งจะช่วยแบ่งเบาความเสี่ยงของเกษตรกรจากความไม่แน่นอนของสภาพดินฟ้าอากาศได้ดีกว่าถึงแม้ว่าจะสร้างรายได้ให้แก่เกษตรกรไม่สูงมากนัก ในตารางที่ 5.11 ยังพบอีกว่าสัดส่วนของเกษตรกรในเขตน้ำฝนมีโอกาสขาดทุนจากการผลิตภายในฟาร์มถึงร้อยละ 17.9 ในขณะที่ในเขตชลประทานมีโอกาสขาดทุนร้อยละ 10.5 จะเห็นได้ว่าน้ำที่ใช้สำหรับการเกษตรและสิ่งแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อการผลิตพืชอาจจะเป็นปัจจัยที่ช่วยให้เกษตรกรลดโอกาสที่จะขาดทุนในการผลิตได้

ตารางที่ 5.11 รายได้ในฟาร์มของครัวเรือนในเขตชลประทานและเขตน้ำฝน

รายได้ในฟาร์ม(บาท/ปี)	เขตชลประทาน (n=114)		เขตน้ำฝน (n=39)
	ร้อยละ		
ต่ำกว่า 0	0	10.5	17.9
1 - 4,999	5.3	5.3	10.3
5,000 - 9,999	6.1	6.1	7.7
10,000 - 24,999	28.9	28.9	10.3
25,000 - 49,999	25.4	25.4	28.2
50,000 - 100,000	18.4	18.4	23.1
มากกว่า 100,000	5.3	5.3	2.6
รวม	100.0	100.0	100.0
ค่าเฉลี่ย (บาท/ปี)	31,074	31,074	31,053

รายได้นอกฟาร์มของเกษตรกรในเขตชลประทานส่วนใหญ่มาจากการทำอาชีพเสริมนอกภาคการเกษตร รายได้นอกฟาร์มเฉลี่ยของเกษตรกรในเขตชลประทาน คือ 56,840.64 บาท/ปี เกษตรกรส่วนใหญ่ในเขตชลประทานมีรายได้นอกฟาร์มอยู่ในช่วง 10,000-49,999 บาท และ 50,000-99,999 บาท/ปี คิดเป็นร้อยละ 32.5 และ 23.7 (ตารางที่ 5.12) ส่วนเกษตรกรส่วนใหญ่ในเขตน้ำฝนมีรายได้นอกฟาร์มค่อนข้างต่ำ ค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 20,383 บาท/ปี รายได้นอกฟาร์มส่วนใหญ่ของเกษตรกรในเขตน้ำฝนมากจากการออกไปเป็นแรงงานรับจ้างนอกฤดูเพาะปลูก เกษตรกรส่วนใหญ่มีรายได้นอกฟาร์มอยู่ในช่วง 10,000-49,999 บาท/ปี และ 1,000-4,999 บาท/ปี คิดเป็นร้อยละ 38.5 และ 25.6 ของเกษตรกรในเขตน้ำฝน (ตารางที่ 5.12) สัดส่วนของเกษตรกรในเขตชลประทานที่

ไม่ได้ออกไปทำงานนอกฟาร์มสูงกว่าเกษตรกรในเขตน้ำฝนเล็กน้อย ที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากเกษตรกรบางรายที่มีทำการเกษตรแบบเข้มข้น ปลูกพืชซ้ำหลายรอบในปีหนึ่งๆ จึงทำให้ไม่มีเวลาออกไปทำงานนอกฟาร์ม ในส่วนของเขตน้ำฝนนั้นแรงงานที่เป็นผู้หญิงและคนชรานั้นมักจะไม่ค่อยเป็นที่นิยมสำหรับผู้ว่าจ้าง เพราะเห็นว่าจะทำงานให้ได้ไม่เต็มที่ ในเขตชลประทานมีครัวเรือนร้อยละ 13.2 และในเขตน้ำฝน มีร้อยละ 10.3 ที่ไม่ได้ออกไปทำงานนอกฟาร์ม

ตารางที่ 5.12 รายได้นอกฟาร์มของครัวเรือนในเขตชลประทานและเขตน้ำฝน

รายได้นอกฟาร์ม (บาท/ปี)	เขตชลประทาน (n=114)		เขตน้ำฝน (n=39)
			ร้อยละ
0	13.2		10.3
1 - 999	0.0		2.6
1,000 - 4,999	4.4		25.6
5,000 - 9,999	5.3		10.3
10,000 - 49,999	32.5		38.5
50,000 - 99,999	23.7		12.8
100,000 - 200,000	19.3		0.0
มากกว่า 200,000	1.8		0.0
รวม	100.0		100.0
ค่าเฉลี่ย (บาท/ปี)	56,840		20,383

ตารางที่ 5.13 จะแสดงให้เห็นถึงอาชีพนอกฟาร์มของเกษตรกรในเขตชลประทานและเขตน้ำฝน ผลการศึกษาพบว่าอาชีพนอกฟาร์มในเขตชลประทานได้แก่ รับจ้าง ค้าขาย จักสาน แกะสลัก ลูกจ้างชั่วคราว ก่อสร้าง ขับรถสิบล้อ ทำงานห้องเย็น เสริมสวย เย็บผ้า รับจ้างไม้ ช่างไม้ แคคคี่ ทำดอกไม้ประดิษฐ์ เพาะพันธุ์สุนัขขาย ให้คนอื่นเช่าที่ดิน ทำภาชนะไม้มะม่วง ทำอุรุด เก็บค่าหัวคิว ปลูกมันฝรั่ง ขับรถรับส่งนักเรียน รีดใบตอง รับจ้างห่อแหนม ส่วนอาชีพนอกฟาร์มในเขตน้ำฝนได้แก่ รับจ้างและค้าขาย แสดงให้เห็นว่าเกษตรกรในเขตชลประทานมีอาชีพนอกฟาร์มที่ค่อนข้างหลากหลายกว่าเกษตรกรในเขตน้ำฝน และเป็นอาชีพที่มีความมั่นคงมากกว่า อย่างไรก็ตามทั้งสองพื้นที่ก็มีอาชีพรับจ้างเป็นอาชีพนอกฟาร์มที่มีสัดส่วนสูงที่สุดคิดเป็นร้อยละ 55.3 ของเกษตรกรในเขตชลประทานและ ร้อยละ 87.2 ของเกษตรกรในเขตน้ำฝน (ตารางที่ 5.13)

ตารางที่ 5.13 อาชีพนอกฟาร์มของครัวเรือนในเขตชลประทานและน้ำฝน

อาชีพนอกฟาร์ม	เขตชลประทาน	เขตน้ำฝน
	(n=114)	(n=39)
	ร้อยละ	
รับจ้าง	55.3	87.2
ค้าขาย	9.6	2.6
จักสาน	1.8	0.0
แกะสลัก	0.9	0.0
ลูกจ้างชั่วคราว	2.6	0.0
ก่อสร้าง	14.9	0.0
ขับรถสิบล้อ	0.9	0.0
ทำงานห้องเย็น	1.8	0.0
เสริมสวย	1.8	0.0
เย็บผ้า	4.4	0.0
รับจ้างไม่	0.9	0.0
ช่างไม้	0.9	0.0
แคคตัส	0.9	0.0
ทำดอกไม้ประดิษฐ์	0.9	0.0
เพาะลูกสุนัขขาย	0.9	0.0
ให้คนอื่นเช่าที่ดิน	0.9	0.0
ทำภาชนะไม้มะม่วง	0.9	0.0
ทำอุรถ	0.9	0.0
เก็บค่าหัวคิวมันฝรั่ง	0.9	0.0
ขับรถรับส่งนักเรียน	0.9	0.0
รีดใบตอง	1.8	0.0
รับจ้างห่อแหนม	0.9	0.0

ในเขตชลประทานรายได้เฉลี่ยในฟาร์มคือ 31,074 บาท/ปี รายได้เฉลี่ยนอกฟาร์มคือ 56,840 บาท/ปี แสดงให้เห็นว่าสัดส่วนรายได้นอกฟาร์มสูงกว่ารายได้ในฟาร์ม ที่เป็นเช่นนี้เนื่องจาก รายได้นอกฟาร์มของเกษตรกรในเขตชลประทานส่วนใหญ่เป็นอาชีพเสริมที่มีรายได้ค่อนข้างแน่นอน ส่วนในเขตน้ำฝนรายได้เฉลี่ยในฟาร์มคือ 31,052 บาท/ปี รายได้เฉลี่ยนอกฟาร์มคือ 20,383 บาท/ปี (ตารางที่ 5.14) แสดงให้เห็นว่าในเขตน้ำฝนมีสัดส่วนรายได้ในฟาร์มสูงกว่ารายได้นอกฟาร์มที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากรายได้นอกฟาร์มส่วนใหญ่ของเกษตรกรในเขตน้ำฝนมาจากการออกไปเป็นแรงงาน

รับจ้างซึ่งมีงานและรายได้ที่ไม่แน่นอนประกอบกับพื้นที่ในเขตน้ำฝนมีการปลูกพืชที่ไม่ค่อยหลากหลายนักดังนั้นจึงสามารถรองรับแรงงานจ้างได้ค่อนข้างจำกัด และเกษตรกรในเขตนี้อินยอมใช้แรงงานแลกเปลี่ยนมากกว่าเพราะช่วยประหยัดต้นทุนที่เป็นเงินสด หากแรงงานไม่พอหรือหาไม่ได้จึงจะจ้างเพิ่มเติม

ดังนั้นรายได้รวมในครัวเรือนของเกษตรกรในเขตชลประทานส่วนใหญ่จึงมาจากรายได้นอกฟาร์ม ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในช่วง 100,000-200,000 บาท/ปี ช่วง 50,000-99,999 บาท/ปี และ ช่วง 25,000-49,999 บาท/ปี คิดเป็นร้อยละ 29.8 29.8 และ 21.1 ตามลำดับ รายได้รวมเฉลี่ยในเขตชลประทานเท่ากับ 87,914 บาท/ปี (ตารางที่ 5.14) ในเขตน้ำฝนรายได้รวมส่วนใหญ่มาจากรายได้ในฟาร์มและเป็นรายได้ที่ไม่เป็นเงินสดเนื่องจากเกษตรกรปลูกข้าวเพื่อบริโภคในครัวเรือน ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในช่วง 50,000-99,999 บาท/ปี และ 25,000-49,999 บาท/ปี คิดเป็นร้อยละ 43.6 และ 17.9 ตามลำดับ รายได้รวมเฉลี่ยในเขตน้ำฝนเท่ากับ 51,436 บาท/ปี (ตารางที่ 5.14) นอกจากนี้ยังพบว่าในเขตชลประทานมีเพียงร้อยละ 0.9 เท่านั้นที่ตกอยู่ในภาวะขาดทุน ในขณะที่ในเขตน้ำฝนมีถึงร้อยละ 10.3 นั่นแสดงว่าในเขตน้ำฝนเกษตรกรมีโอกาสที่จะตกอยู่ในภาวะขาดทุนสูงกว่าในเขตชลประทาน

ตารางที่ 5.14 รายได้ในครัวเรือนของเกษตรกรในเขตชลประทานและเขตน้ำฝน

รายได้ในครัวเรือน (บาท/ปี)	เขตชลประทาน (n=114)		เขตน้ำฝน (n=39)
	ร้อยละ		
ต่ำกว่า 0	0.9		10.3
1 - 4,999	0.9		7.7
5,000 - 9,999	2.6		5.1
10,000 - 24,999	8.8		7.7
25,000 - 49,999	21.1		17.9
50,000 - 99,999	29.8		43.6
100,000 - 200,000	29.8		5.1
มากกว่า 200,000	6.1		2.6
รวม	100.0		100.0
ค่าเฉลี่ย (บาท/ปี)	87,314		51,436

5.5 ข้อจำกัดของครัวเรือน

จากการศึกษาพบว่าลักษณะพื้นที่ในเขตนิเวศเกษตรแตกต่างกันทำให้เกษตรกรมีข้อจำกัดทางการเกษตรแตกต่างกันตามไปด้วย ในเขตชลประทานเกษตรกรส่วนใหญ่มีข้อจำกัดในเรื่องเงินลงทุนมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 69.3 ของเกษตรกร เนื่องจากการปลูกพืชอย่างเข้มข้น ส่วนใหญ่มีการปลูกพืชอย่างน้อย 2 รอบ ในหนึ่งปี จึงทำให้เกษตรกรต้องการเงินลงทุนค่อนข้างมาก ในเขตชลประทานรองลงมาคือข้อจำกัดในเรื่องของแรงงาน มีที่ดินทำกินไม่เพียงพอ ไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง และปัญหาดินเสื่อมโทรม คิดเป็นร้อยละ 62.3 52.6 46.5 และ 32.5 ของเกษตรกรในเขตชลประทาน ตามลำดับ (ตารางที่ 5.15) ส่วนในเขตน้ำฝนเกษตรกรส่วนใหญ่มีข้อจำกัดในเรื่องเงินลงทุนมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 87.5 ของเกษตรกรในเขตน้ำฝน เนื่องจากเกษตรกรปลูกพืชได้เพียงฤดูเดียวและต้องปลูกไว้เพื่อบริโภคในครัวเรือนจึงทำให้เกษตรกรไม่มีแหล่งรายได้ที่จะนำมาเป็นเงินลงทุนในฤดูต่อไป นอกจากจะออกไปทำงานนอกฟาร์ม แต่ด้วยปริมาณงานรองรับที่ค่อนข้างจำกัดในบางครั้งทำให้เกษตรกรไม่สามารถสะสมเงินลงทุนได้อย่างเพียงพอ ในขณะที่ปัจจัยการผลิตมีราคาเพิ่มสูงขึ้นเรื่อยๆ รองลงมาคือ ข้อจำกัดในเรื่องน้ำทางการเกษตร ข้อจำกัดในเรื่องแรงงานในการผลิตทางเกษตร มีที่ดินทำกินไม่เพียงพอต่อความต้องการเพาะปลูกของครัวเรือน และไม่มีเอกสารสิทธิ์ในที่ดินทำกิน ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นที่ดินแปลงอื่นที่เป็นที่ไร่ที่ได้จากการบุกเบิกพื้นที่ที่กร้างหรือพื้นที่ป่าไม้ คิดเป็นร้อยละ 74.4 59.0 56.4 และ 53.8 ตามลำดับ (ตารางที่ 5.15)

ตารางที่ 5.15 ข้อจำกัดทางการเกษตรในเขตชลประทานและเขตน้ำฝน

ข้อจำกัดทางการเกษตร	เขตชลประทาน	เขตน้ำฝน
	(n=114)	(n=39)
	ร้อยละ	
ขาดแคลนเงินลงทุน	69.3	87.2
ขาดแคลนแรงงาน	62.3	59.0
ที่ดินทำกินไม่เพียงพอ	52.6	56.4
ไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง	46.5	20.5
ปัญหาดินเสื่อมโทรม	32.5	35.9
ขาดแคลนแหล่งน้ำทางการเกษตร	18.4	74.4
ไม่มีเอกสารสิทธิ์ในที่ดินทำกิน	11.4	53.8
ไม่มีความชำนาญในการผลิต	3.5	17.9

ข้อจำกัดในการครองชีพของเกษตรกรในเขตชลประทานและในเขตน้าฝน มีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน เกษตรกรส่วนใหญ่ของทั้งสองพื้นที่ มีปัญหาารายรับไม่พอกับรายจ่ายมากที่สุด รองลงมาได้แก่ ปัญหาหนี้สินและปัญหาสุขภาพ ในเขตชลประทานคิดเป็นร้อยละ 64.9 41.2 และ 32.5 ตามลำดับ ในเขตน้าฝนคิดเป็นร้อยละ 89.7 71.8 และ 56.4 ตามลำดับ ดังแสดงในตารางที่ 5.16 แต่สัดส่วนของเกษตรกรที่มีข้อจำกัดในการครองชีพในเขตชลประทานมีสัดส่วนที่น้อยกว่า เกษตรกรในเขตน้าฝน

ตารางที่ 5.16 ข้อจำกัดในการครองชีพในเขตชลประทานและเขตน้าฝน

ข้อจำกัดในการครองชีพ	เขตชลประทาน (n=114)	เขตน้าฝน (n=39)
	ร้อยละ	
ขาดแคลนสาธารณูปโภค	5.3	10.3
ปัญหาสุขภาพ	32.5	56.4
หนี้สิน	41.2	71.8
รายรับไม่พอกับรายจ่าย	64.9	89.7
สมาชิกในครัวเรือนติดการพนันและยาเสพติด	4.4	12.8
มีบุตรมาก	1.8	5.1

5.6 ระดับการลงทุนและระดับการขาดทุนที่ยอมรับได้

เกษตรกรในเขตชลประทานและเกษตรกรในเขตน้าฝนมีสัดส่วนในการลงทุนทางเกษตรกรที่คล้ายคลึงกัน เกษตรกรส่วนใหญ่ลงทุนในช่วง 10,000-49,999 บาท/ปี ในเขตชลประทานคิดเป็นร้อยละ 58.8 ในเขตน้าฝนคิดเป็นร้อยละ 69.2 รองลงมาอยู่ในช่วงที่ต่ำกว่า 10,000 บาท/ปี และ 50,000-100,000 บาท/ปี ในเขตชลประทานคิดเป็นร้อยละ 21.9 และ 15.8 ตามลำดับ ในเขตน้าฝนคิดเป็นร้อยละ 17.9 และ 10.3 ตามลำดับ (ตารางที่ 5.17) เงินลงทุนที่กล่าวถึงเป็นเงินลงทุนหมุนเวียนที่เกษตรกรใช้หมุนเวียนภายในหนึ่งปี ดังนั้นสัดส่วนของเกษตรกรในเขตชลประทานและเขตน้าฝนจึงไม่แตกต่างกันมากนัก เกษตรกรในเขตชลประทานจะลงทุนในการผลิตพืชไร่เป็นส่วนใหญ่ ส่วนเกษตรกรในเขตน้าฝนนอกจากจะลงทุนในการผลิตข้าวแล้วยังมีการลงทุนในการปลูกไม้ผลและลงทุนในการเลี้ยงสัตว์ด้วย

ตารางที่ 5.17 ระดับการลงทุนทางเกษตรในเขตชลประทานและเขตน้าฝน

ระดับการลงทุน (บาท/ปี)	ร้อยละ	
	เขตชลประทาน (n=114)	เขตน้าฝน (n=39)
ต่ำกว่า 10,000	21.9	17.9
10,000 - 49,999	58.8	69.2
50,000 - 100,000	15.8	10.3
มากกว่า 100,000	3.5	2.6
รวม	100.0	100.0
ค่าเฉลี่ย (บาท/ปี)	37,453	36,718

จากตารางที่ 5.18 จะพบว่าเกษตรกรในเขตชลประทานส่วนใหญ่จะมีระดับการขาดทุนที่ยอมรับได้ในระดับที่ต่ำกว่า ร้อยละ 50 เกษตรกรในกลุ่มนี้ลงทุนลงไปมากและคาดหวังกับผลตอบแทนที่จะได้รับมากตามไปด้วยเช่นกัน ระดับการขาดทุนที่ยอมรับได้ที่มีสัดส่วนมากที่สุดคือ ช่วงการขาดทุนที่ไม่เกินครึ่งหนึ่งของต้นทุน คิดเป็นร้อยละ 50.9 ของเกษตรกรในเขตชลประทาน รองลงมาคือยอมขาดทุนครึ่งหนึ่ง คิดเป็นร้อยละ 21.1 และเกษตรกรที่ไม่ยอมรับการขาดทุนเลย คิดเป็นร้อยละ 20.2 ในขณะที่เกษตรกรในเขตน้าฝน มีระดับการขาดทุนที่ยอมรับได้สูงกว่าเกษตรกรในเขตชลประทาน ดังแสดงในตารางที่ 5.18 พบว่าเกษตรกรในเขตน้าฝนมีระดับการขาดทุนที่ได้เป็นสัดส่วนสูงสุด อยู่ที่ไม่เกินครึ่งหนึ่งของเงินลงทุน คิดเป็นร้อยละ 43.6 รองลงมาคือยอมขาดทุนครึ่งหนึ่งของเงินลงทุนและยอมขาดทุนทั้งหมด ซึ่งมีสัดส่วนที่เท่ากัน คิดเป็นร้อยละ 17.9 และยอมขาดทุนเกินกว่าครึ่งหนึ่งของเงินลงทุนคิดเป็นร้อยละ 12.8 ทั้งนี้เนื่องมาจากการลงทุนของเกษตรกรในเขตน้าฝนส่วนใหญ่เป็นการลงทุนในการปลูกข้าวไว้บริโภคในครัวเรือนและไม่ผลไม่ว่าจะขาดทุนอย่างไรเกษตรกรก็มีข้าวสำหรับบริโภคในครัวเรือน ขณะที่เกษตรกรในเขตชลประทานที่ยอมขาดทุนทั้งหมดมีสัดส่วนที่ต่ำมาก เนื่องจากเกษตรกรในเขตชลประทานส่วนใหญ่จะลงทุนปลูกพืชเศรษฐกิจเพื่อเอาไว้อำนาจ แล้วนำรายได้มาซื้อข้าวเพื่อบริโภคในครัวเรือน หากเกษตรกรขาดทุน นั่นหมายความว่าครัวเรือนของเกษตรกรจะไม่มีรายได้สำหรับซื้อเครื่องอุปโภคบริโภคที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีพ

ตารางที่ 5.18 ระดับการขาดทุนที่ยอมรับได้ในเขตชลประทานและเขตน้้าฝน

ระดับการขาดทุนที่ยอมรับได้	เขตชลประทาน	เขตน้้าฝน
	(n=114)	(n=39)
	ร้อยละ	
ไม่ยอมขาดทุน	20.2	7.7
ยอมขาดทุนไม่เกินครึ่งหนึ่งของเงินลงทุน	50.9	43.6
ยอมขาดทุนครึ่งหนึ่งของเงินลงทุน	21.1	17.9
ยอมขาดทุนเกินกว่าครึ่งหนึ่งของเงินลงทุน	5.3	12.8
ยอมขาดทุนทั้งหมด	2.6	17.9
รวม	100.0	100.0

จากตารางที่ 5.19 พบว่าเกษตรกรทั้งสองกลุ่มทั้งในเขตชลประทานและในเขตน้้าฝน มีเกษตรกรที่ยอมเสียเงินเพื่อลงทุนในการเสี่ยงโชค และเกษตรกรที่ไม่ต้องการลงทุนเพื่อการเสี่ยงโชคในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน เกษตรกรส่วนใหญ่จะลงทุนเสี่ยงโชคในช่วง 1,000-10,000 บาท/ปี ในเขตชลประทานคิดเป็นร้อยละ 39.5 และในเขตน้้าฝนคิดเป็นร้อยละ 38.5 และเกษตรกรที่ไม่ต้องการลงทุนเพื่อการเสี่ยงโชคในเขตชลประทานคิดเป็นร้อยละ 36.8 และ ในเขตน้้าฝนคิดเป็นร้อยละ 48.7 ซึ่งมีสัดส่วนที่สูงกว่าเพียงเล็กน้อย

ตารางที่ 5.19 ระดับการลงทุนเพื่อการเสี่ยงโชคในเขตชลประทานและเขตน้้าฝน

ระดับการลงทุนเพื่อเสี่ยงโชค (บาท/ปี)	เขตชลประทาน	เขตน้้าฝน
	(n=114)	(n=39)
	ร้อยละ	
0	36.8	48.7
1 - 999	21.9	12.8
1,000 - 10,000	39.5	38.5
มากกว่า 10,000	1.8	0.0
รวม	100.0	100.0
ค่าเฉลี่ย (บาท/ปี)	1,567	1,084

5.7 ระบบการปลูกพืชของเกษตรกร

ในเขตชลประทานค่อนข้างที่จะมีความหลากหลายของพืชมากกว่าในเขตชลประทาน เกษตรกรมีน้ำใช้ตลอดปี มีทางเลือกที่ดีกว่า สามารถเลือกปลูกพืชได้หลายชนิด จากตารางที่ 5.20 เกษตรกรส่วนใหญ่ ร้อยละ 58.9 เลือกปลูกพืช 2 รอบ เกษตรกรร้อยละ 22.8 เลือกปลูกพืช 1 รอบ และเกษตรกร ร้อยละ 18.4 เลือกปลูกพืช 3 รอบ ในขณะที่เกษตรกรในเขตน้่าฝนร้อยละ 93.9 เลือกที่จะปลูกพืชเพียงรอบเดียวเนื่องจากมีปัญหาเรื่องน้ำสำหรับการเพาะปลูก

ตารางที่ 5.20 รอบในการปลูกพืชในช่วงระยะเวลา 1 ปีของเกษตรกรในเขตชลประทานและเขตน้่าฝน

จำนวนรอบในการปลูกพืช	เขตชลประทาน	เขตน้่าฝน
	(n=114)	(n=39)
	ร้อยละ	
ปลูกพืช 1 รอบ	22.8	93.9
ปลูกพืช 2 รอบ	58.9	6.1
ปลูกพืช 3 รอบ	18.4	0.0

จากตารางที่ 5.21 จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่าระบบการปลูกพืชในเขตชลประทานค่อนข้างมีความหลากหลาย เกษตรกรส่วนใหญ่ในเขตชลประทานจะปลูกข้าวนาปี-ถั่วเหลืองคิดเป็นร้อยละ 25.3 รองลงคือ ปลูกข้าวนาปี-ข้าวนาปรัง และปลูกข้าวนาปีอย่างเดียว ซึ่งมีสัดส่วนที่เท่ากัน คิดเป็นร้อยละ 15.2 จากผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่าเกษตรกรยังให้ความสำคัญกับการปลูกข้าวอยู่ ระบบพืชที่ปลูกกันส่วนใหญ่จึงยังคงมีการปลูกข้าวเป็นพืชหลัก แม้ว่าเกษตรกรจะมีโอกาสเลือกปลูกพืชเศรษฐกิจชนิดอื่นที่อาจจะได้รับผลตอบแทนสูงกว่า ส่วนในเขตเขตน้่าฝนมีความหลากหลายของระบบพืชค่อนข้างน้อย เกษตรกรส่วนใหญ่เลือกปลูกพืชรอบเดียว โดยร้อยละ 77.6 ของเกษตรกรในเขตน้่าฝนเลือกปลูกข้าวนาปี เพื่อเก็บไว้บริโภคในครัวเรือน และเกษตรกรบางรายที่มีที่สวนหรือที่ไร่ ก็จะเลือกปลูกพริก คิดเป็นร้อยละ 16.3 เนื่องจากคิดว่าพริกเป็นพืชทนแล้ง ไม่ต้องดูแลรักษามาก และเกษตรกรเคยขายได้ราคาดี แต่ในปีที่ผ่านมาแล้งจัดมาก เกษตรกรไม่สามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตพริกได้เลย นอกจากนี้ยังพบอีกว่าเกษตรกรในเขตน้่าฝนเลือกที่จะปลูกลำไยในสัดส่วนที่ค่อนข้างสูงคิดเป็นร้อยละ 41.0 เนื่องจากเกษตรกรคิดว่าลำไยเป็นพืชที่มีความต้องการใช้น้่าน้อยกว่าการปลูกพืชไร่ ทนแล้งได้มากกว่า อีกทั้งการผลิตลำไยนอกฤดูยังสามารถสร้างรายได้ให้แก่เกษตรกรได้พอสมควร จึงทำให้เกษตรกรบางส่วนถึงกับยอมเปลี่ยนพื้นที่นาข้าวเพื่อเป็นพื้นที่ปลูกลำไย

ตารางที่ 5.21 ระบบพืชของเกษตรกรในเขตชลประทานและเขตน้าฝน

ระบบพืช	เขตชลประทาน	เขตน้าฝน
	(n=114)	(n=39)
	ร้อยละ	
กระเทียม	3.2	0.0
ข้าวเจ้านาปี	0.6	0.0
ข้าวเหนียนาปี	21.1	97.4
ข้าวโพด	1.3	0.0
ถั่วลิสง	0.6	0.0
ถั่วเหลือง	1.9	0.0
พริก	0.0	16.3
กระเทียม-พริก	1.3	0.0
ข้าวเจ้าหอมนิล-ข้าวนาปรัง	0.6	0.0
ข้าวนาปี-กระเทียม	1.3	0.0
ข้าวนาปี-ข้าวนาปรัง	21.1	0.0
ข้าวนาปี-ข้าวโพด	2.5	0.0
ข้าวนาปี-ถั่วลิสง	5.7	0.0
ข้าวนาปี-ถั่วเหลือง	35.1	0.0
ข้าวนาปี-มะเขือเทศ	0.6	0.0
ข้าวนาปี-มันฝรั่ง	1.3	0.0
ข้าวนาปี-หอมแดง	1.3	0.0
ข้าวโพด-กะหล่ำดอก	0.6	0.0
ข้าวโพด-ข้าวโพด	1.3	0.0
ถั่วฝักยาว-ถั่วเหลือง	0.6	0.0
พริก-ถั่วลิสง	0.0	2.0
พริก-มะเขือ	0.6	0.0
หอมแดง-พริก	0.0	2.0
หอมแดง-หอมแดง	0.0	2.0

ตารางที่ 5.21 (ต่อ) ระบบพืชของเกษตรกรในเขตชลประทานและเขตนํ้าฝน

ระบบพืช	เขตชลประทาน	เขตนํ้าฝน
	(n=114)	(n=39)
	ร้อยละ	
ข้าวนาปี-กระเทียม-ข้าวโพดหวาน	0.6	0.0
ข้าวนาปี-ข้าวนาปรัง-ข้าวโพด	1.3	0.0
ข้าวนาปี-ข้าวนาปรัง-ถั่วฝักยาว	0.6	0.0
ข้าวนาปี-ข้าวนาปรัง-ถั่วลิสง	0.6	0.0
ข้าวนาปี-ข้าวนาปรัง-ถั่วเหลือง	0.6	0.0
ข้าวนาปี-ข้าวนาปรัง-มันฝรั่ง	0.6	0.0
ข้าวนาปี-ข้าวโพด-มันเทศ	0.6	0.0
ข้าวนาปี-ข้าวโพด-มันฝรั่ง	1.3	0.0
ข้าวนาปี-แตงกวา-ถั่วลิสง	0.6	0.0
ข้าวนาปี-ถั่วลิสง-ถั่วเหลือง	0.6	0.0
ข้าวนาปี-ถั่วลิสง-มะเขือเทศ	0.6	0.0
ข้าวนาปี-ถั่วลิสง-หอมแดง	1.3	0.0
ข้าวนาปี-ถั่วเหลือง-ข้าวโพด	0.6	0.0
ข้าวนาปี-ถั่วเหลือง-ถั่วฝักยาว	1.9	0.0
ข้าวนาปี-ถั่วเหลือง-ถั่วเหลือง	0.6	0.0
ข้าวนาปี-ยาสูบ-ข้าวโพด	0.6	0.0
ข้าวนาปี-ยาสูบ-ถั่วฝักยาว	1.9	0.0
ข้าวโพด-ข้าวโพด-ข้าวโพด	2.5	0.0
ถั่วฝักยาว-ถั่วฝักยาว-พริก	0.6	0.0
ลำไย	14.4	41.0
มะม่วง	1.1	0.0
กาแฟ	0.5	0.0

ผลจากการศึกษาในบทนี้ในส่วนของข้อมูลทั่วไปพบว่า อายุของหัวหน้าครัวเรือนของเกษตรกรในเขตชลประทานและเขตนํ้าฝนไม่มีความแตกต่างกัน อายุของหัวหน้าครัวเรือนส่วนใหญ่อยู่ในช่วง 41-55 ปี อายุของหัวหน้าครัวเรือนในเขตชลประทานเฉลี่ย 51 ปี และอายุของหัวหน้าครัวเรือนในเขตนํ้าฝนเฉลี่ย 53 ปี แรงงานเกษตรวัยหนุ่มสาวและวัยทำงานส่วนใหญ่ออกไป

ทำงานนอกฟาร์ม ระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือนในเขตชลประทานและเขตน้่าฝนก็ไม่มี ความแตกต่างเช่นกัน ส่วนใหญ่จบการศึกษาในระดับชั้น ป.4 ครัวเรือนเกษตรกรในเขตชลประทาน มีแรงงานเกษตรในครัวเรือนเฉลี่ย 2 คนต่อครัวเรือน ครัวเรือนเกษตรกรในเขตชลประทานส่วนใหญ่ จะใช้เครื่องจักรกลช่วยในการผลิต ในขณะที่ครัวเรือนเกษตรกรในเขตน้่าฝนมีแรงงานในครัวเรือน เฉลี่ย 3 คนต่อครัวเรือน ครัวเรือนเกษตรกรในเขตน้่าฝนจะใช้แรงงานในการผลิตเป็นส่วนใหญ่

เกษตรกรในเขตน้่าฝนส่วนใหญ่มีที่ดินเป็นของตนเองและมีเอกสารสิทธิ์ในที่ดินของ ตนเอง มีขนาดการถือครองที่ดินเฉลี่ย 8.5 ไร่ต่อครัวเรือน ในขณะที่เกษตรกรในเขตชลประทาน ส่วนใหญ่มีการเช่าที่ดินเพื่อทำการเกษตรและมีเกษตรกรเพียงครึ่งหนึ่งเท่านั้นที่มีที่ดินทำกินเป็น ของตนเอง เกษตรกรในเขตชลประทานมีขนาดการถือครองที่ดินเฉลี่ย 9.6 ไร่ต่อครัวเรือน

ในการศึกษาสินเชื่อและภาวะหนี้สินของเกษตรกรพบว่าเกษตรกรในเขตชลประทานและ เขตน้่าฝนสามารถเข้าถึงแหล่งกู้ยืมเงินจากสถาบันการเงินในระบบได้ทั้งหมด แหล่งกู้ยืมในระบบ ของเกษตรกรในเขตชลประทานที่สำคัญได้แก่ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ กองทุนหมู่บ้าน และสหกรณ์เพื่อการเกษตร แหล่งกู้ยืมเงินนอกระบบที่สำคัญได้แก่ ญาติ ส่วนแหล่งกู้ยืมในระบบที่ สำคัญของเกษตรกรในเขตน้่าฝนได้แก่ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์และกองทุนหมู่บ้าน แหล่งกู้ยืมนอกระบบที่สำคัญได้แก่ ญาติและเพื่อนบ้าน วัตถุประสงค์ในการกู้ยืมของเกษตรกรใน เขตน้่าฝนและเขตชลประทานไม่มีความแตกต่างกัน เกษตรกรส่วนใหญ่กู้เพื่อนำเงินไปลงทุนใน การเกษตร อย่างไรก็ตามเกษตรกรในเขตน้่าฝนมีสัดส่วนของการนำเงินกู้ไปใช้จ่ายในครัวเรือนเป็น สัดส่วนที่สูงกว่าเกษตรกรในเขตชลประทาน ภาวะหนี้สินที่พบในการศึกษารุ่นนี้พบว่าเกษตรกร ในเขตชลประทานมีหนี้สินเฉลี่ย 71,031 บาท/ครัวเรือน และเกษตรกรในเขตน้่าฝนมีหนี้สินเฉลี่ย 159,887 บาท/ครัวเรือน ซึ่งสูงกว่าเกษตรกรในเขตชลประทานมาก นั้นแสดงให้เห็นว่าเกษตรกรใน เขตน้่าฝนมีความเสี่ยงที่จะขาดทุนมากกว่าทำให้ไม่สามารถชำระคืนเงินกู้ได้ตามกำหนดจึงมีหนี้สิน สะสมค่อนข้างสูง ทั้งนี้อาจจะเนื่องมาจากเกษตรกรในเขตน้่าฝนมีรายได้รวมเฉลี่ยต่อครัวเรือนต่ำ กว่าเกษตรกรในเขตชลประทาน

จากการศึกษายังพบอีกว่าข้อจำกัดทางเกษตรของเกษตรกรในเขตชลประทานได้แก่ การ ขาดแคลนเงินลงทุน การขาดแคลนแรงงานเกษตรโดยเฉพาะในช่วงการเพาะปลูกและการเก็บเกี่ยว การมีที่ดินทำกินไม่เพียงพอและปัญหาไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง ซึ่งคล้ายกับข้อจำกัดของเกษตรกร ในเขตน้่าฝน แต่มีความแตกต่างกันตรงที่เกษตรกรในเขตน้่าฝนมีปัญหาขาดแคลนแหล่งน้ำสำหรับ ใช้ในการเกษตรและมีปัญหาเรื่องไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเองในสัดส่วนที่ต่ำกว่า ในส่วนของ

ข้อจำกัดในการครองชีพไม่มีความแตกต่างกันเลย เกษตรกรส่วนใหญ่มีปัญหาารายรับไม่พอกับรายจ่าย รองลงมาได้แก่ปัญหาหนี้สินและปัญหาสุขภาพ

นอกจากนี้เมื่อพิจารณาระดับการลงทุนพบว่า ระดับการลงทุนทางการเกษตรไม่มีความแตกต่างกัน เกษตรกรในเขตชลประทานมีระดับการลงทุนทางเกษตรเฉลี่ย 37,453 บาทต่อปี และเกษตรกรในเขตน้าฝนมีระดับการลงทุนทางเกษตรเฉลี่ย 36,718 บาทต่อปี เกษตรกรในเขตชลประทานมีระดับการขาดทุนที่ยอมรับได้ค่อนข้างต่ำกว่าเกษตรกรในเขตน้าฝน ทั้งนี้อาจจะเนื่องมาจากเกษตรกรในเขตชลประทานส่วนใหญ่ลงทุนไปกับพืชเศรษฐกิจและคาดหวังกับผลตอบแทนที่จะได้รับค่อนข้างสูง หากเกษตรกรขาดทุนนั้นหมายความว่าอาจจะไม่มีเงินพอที่จะซื้อข้าวสำหรับครอบครัว ในขณะที่เกษตรกรในเขตน้าฝนเน้นการปลูกข้าวเพื่อบริโภคในครัวเรือนและลงทุนไปกับไม้ผลเป็นส่วนใหญ่ ไม่ว่าจะขาดทุนอย่างไรเกษตรกรก็ยังมีข้าวสำหรับครัวเรือน ดังนั้นเกษตรกรในเขตชลประทานจึงมีสัดส่วนของเกษตรกรที่ไม่ยอมขาดทุนสูงกว่าเกษตรกรในเขตน้าฝน และมีสัดส่วนของเกษตรกรที่ยอมขาดทุนทั้งหมดต่ำมาก และยังพบอีกว่าเกษตรกรในเขตชลประทานมีระดับการลงทุนเพื่อการเลี้ยงชีพสูงกว่าเกษตรกรในเขตน้าฝนแต่ก็ไม่มากนัก

ในการปลูกพืชของเกษตรกรพบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่ในเขตชลประทานจะปลูกพืช 2 รอบ และ 3 รอบในช่วง 1 ปี ในขณะที่เกษตรกรในเขตน้าฝนที่มีข้อจำกัดเรื่องน้าส่วนใหญ่เลือกปลูกพืชรอบเดียวในฤดูฝนเท่านั้น ระบบพืชส่วนใหญ่ของเกษตรกรในเขตชลประทานได้แก่ ข้าวนาปี-ถั่วเหลือง และข้าวนาปี-ข้าวนาปรัง และระบบพืชส่วนใหญ่ในเขตน้าฝนได้แก่ ข้าวนาปีเพียงอย่างเดียว ไม่ว่าจะอย่างไรก็ตามข้าวก็ยังคงเป็นพืชหลักของระบบการปลูกพืชของเกษตรกรส่วนใหญ่ไม่ว่าจะเป็นเขตชลประทานหรือเขตน้าฝน